

Temanotat Russland

**Myndighetskritikk på internett –
begrensninger og reaksjoner**

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

Informasjonen som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

© Landinfo 2015

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

SUMMARY

Russian TV-channels are controlled by the state with little independent and critical reporting. The Russian population gets most of their news and political analysis through these state channels. Internet has been perceived as a free space for expression of critical and diverging points of view. However, recently several new laws that are contributing to limit freedom of expression on the internet have been adopted. Independent and critical sites have been threatened with blocking, have been blocked or pressured to alter their editorial line. During the past few years there has also been an increase in the amount of extremism related convictions on the basis of expressions online. Reactions seem more likely to occur in the regions than in big cities like Moscow and St. Petersburg, and tolerance towards criticism depends on the political leadership within each region. A topic that amongst others has provoked reactions is digging into sensitive issues related to the conflict in Ukraine.

Chechnya is described as a so-called silenced region, with absence of critical expressions, both online and offline. The population abstains from sharing critical expressions in fear of reprisals. In comparison to Chechnya, Ingushetia appears to be a more open society. There are several oppositional websites that have existed for quite a few years. However, the authorities are actively monitoring what is expressed online, and several of these websites have been defined as extremist and banned.

SAMMENDRAG

De russiske TV-kanalene er statskontrollerte og det er svært lite uavhengig og kritisk journalistikk på disse kanalene. Befolkningen får det meste av sine nyheter og politisk analyse gjennom de statlige TV-kanalene. Internett har vært ansett som det frie medium i Russland, med rom for divergerende synspunkter og kritiske ytringer. Flere nye lover som bidrar til å begrense ytringsfrihet på internett, har blitt vedtatt det siste året. I løpet av det siste året har en rekke uavhengige nyhetsformidlere blitt truet med stenging, stengt eller presset til å endre sin redaksjonelle linje. Det har også vært en økning i antall ekstremismerelevante domfellelser basert på informasjon på internett de seneste årene. Reaksjoner forekommer hyppigere i regioner enn i de største byene, og det avhenger av den enkelte regions ledelse om det reageres eller ikke. Et tema som trekkes frem som spesielt sensitivt og som fører til reaksjoner, er graving i sensitive spørsmål knyttet til Ukraina-konflikten.

Tsjetsjenia beskrives som en region med fravær av kritiske ytringer, også på internett. Innbyggerne er redde for å dele kritiske meninger i frykt for reaksjoner. Sammenlignet med Tsjetsjenia fremstår Ingusjetia som et åpnere samfunn. Opposisjonelle nettsteder finnes, men flere har blitt stengt som følge av at de har blitt erklært ekstremistiske.

INNHold

1. Innledning: Det russiske mediebildet	5
2. Nytt lovverk	6
3. Reaksjoner som følge av kritiske ytringer	7
3.1 Blokkering av nettsteder	7
3.2 Straffeforfølgelse	8
3.2.1 Fører anke frem?	9
3.3 Reaksjoner i regioner versus store byer?	10
3.4 Er det mindre fare for reaksjoner dersom man deler noe andre har skrevet fremfor å skrive noe selv?	10
3.5 Hvem overvåker?	11
4. Hvilke temaer kan føre til reaksjoner?	11
4.1 Ukraina	11
4.2 Andre temaer	12
5. Kritiske ytringer på internett i delrepublikkene Tsjetsjenia og Ingusjetia	13
5.1 Tsjetsjenia	13
5.1.1 Hvilke temaer kan føre til reaksjoner?	14
5.2 Ingusjetia	14
6. Referanser	17

1. INNLEDNING: DET RUSSISKE MEDIEBILDET

Russland befinner seg på 152. plass (av 180 land) på Reporters without Borders sin indeks for 2014 over pressefrihet i verdens land. Dette er en nedgang på fire plasser fra tilsvarende indeks for 2013. Til sammenligning ligger Finland og Norge på de øverste plassene, mens Eritrea ligger nederst på 180. plass (Reporters without Borders 2015b).¹

De russiske TV-kanalene er statskontrollerte. Det er svært lite uavhengig og kritisk journalistikk på disse kanalene. Det er i hovedsak myndighetenes versjon av virkeligheten som presenteres. TV-stasjonene som sender over satellitt og kabel er for det meste apolitiske og fokuserer primært på underholdning (Amnesty 2014).² Det russiske folket er i tillegg et lite avislesende folk. Det lyttes i stadig mindre grad til radio. De fleste russere får det meste av sine nyheter og politisk analyse gjennom de statlige og sensurerte TV-kanalene (Weitz 2014).

I 2013 hadde 61 % av alle husstander i Russland tilgang til internett. Til sammenligning lå tallet i 2008 på 27 % (Freedom House 2014). Ikke overraskende er det først og fremst unge mennesker som bruker internett, og brukertettheten er større i byene enn på landsbygda (Weitz 2014). Internett har hele tiden vært ansett som det frie medium i Russland. På internett blir det gitt uttrykk for divergerende synspunkter og kritiske ytringer. Det blir også publisert svært mye kritikkverdig på internett i Russland, blant annet mange hatefulle ytringer (HRW, møte november 2014). Flere nye lover som ifølge kilder bidrar til å begrense ytringsfrihet på internett, har blitt vedtatt det siste året (Amnesty 2014; HRW, møte november 2014). Disse lovene blir det redegjort for i kapittel 2.

Selvsensur er utbredt i de tradisjonelle mediene. Det gis sjelden uttrykk for synspunkter som ikke bifalles av myndighetene. Journalister som forviller seg bort fra den «offisielle» linjen, får ofte et press mot seg, fra eieren – det være seg staten eller private aktører (individer eller bedrifter) med nære bånd til myndighetene (Amnesty 2014).

Det er en omforent oppfatning blant kilder Landinfo har konsultert at krigen i Ukraina har ført til en ytterligere innstramming av ytringsfriheten i Russland. Myndighetene har fått et større behov for å kontrollere hva som blir sagt om dette temaet i offentligheten. Det har blitt benyttet en voldsom propaganda i statskontrollerte medier og kritikere av Russlands rolle har blitt offer for offentlige bakvaskelskampanjer (HRW, møte november 2014; Svitych 2014; Washington Post 2014; Reporters without Borders 2015b).

¹ Indeksen for pressefrihet er en rangering av 180 land basert på en rekke kriterier som omfatter pluralisme og uavhengighet for media, respekt for journalisters sikkerhet og frihet og den lovgivende, de institusjonelle og de infrastrukturelle rammene media skal fungere innenfor. Landet som befinner seg på førsteplass vurderes til å ha størst grad av pressefrihet (Reporters without Borders 2015a).

² Ett unntak er TV-kanalen Dosjd, som er kjent for sine uavhengige reportasjer. Den har kommet under økende press de senere årene. Etter at den sendte et innslag som stilte spørsmål ved om Leningrad burde ha blitt overgitt til tyskerne under andre verdenskrig for å spare liv, annullerte flere satellitt- og kabel-TV-selskaper sine kontrakter med Dosjd og den ble tatt av luften. Den sender online nå.

2. NYTT LOVERK

Flere lover har blitt vedtatt de siste par årene som gjør det lettere for myndighetene å begrense informasjon på internett. Disse lovene føyer seg inn i rekken av flere andre nylig vedtatte lover som virker mer eller mindre innskrenkende på ytringsfrihet og forsamlingsfrihet (HRW, møte november 2014; Amnesty 2014; SOVA 2014).³

I desember 2013 undertegnet president Putin en lov (kjent som Lugovoy-loven) som gir påtalemyndigheten adgang til å stenge nettsteder som de mener inneholder ekstremistiske ytringer, oppildner til masseopptøyer eller uautoriserte demonstrasjoner/arrangementer, uten at det må foreligge en rettslig kjennelse om stenging. Stenging av nettstedene kan skje etter direkte ordre fra påtalemyndigheten. Det er Russlands statlige organ for overoppsyn med media- og informasjonsvirksomhet, Rozkomnadzor, som implementerer slike beslutninger (Amnesty 2014; SOVA 2014; Freedom House 2014). Kritikere mener det er uklart hva som defineres som ekstremistisk innhold, og at det lett kan føre til vilkårlige reaksjoner fra myndighetene når dette er basert på deres subjektive vurdering og ikke på rettslig prøving. Påtalemyndigheten er ikke pålagt å informere redaksjoner eller eiere av nettsteder om årsaken til stenging av nettstedet. Dette har heller ikke blitt gjort, og eiere av nettsteder har derfor ikke hatt mulighet til å fjerne innholdet som myndighetene har funnet kritikkverdige (HRW, møte november 2014; SOVA 2014; Freedom House 2014).

I mai 2014 undertegnet president Putin en lov som pålegger nettsteder med mer enn 3000 daglige treff, herunder blogger og eiere av kontoer på sosiale medier, å registrere seg hos Rozkomnadzor med navn og e-postadresse (også omtalt som «blogger-loven»). De er på mange måter underlagt de samme reglene som tradisjonelle massemedier. Ifølge kritikere begrenser loven muligheten for bloggere til å skrive anonymt (under pseudonym). Brudd på denne loven kan medføre bøter på mellom 10 000 og 50 000 rubler (hvis overtrederen er en person) og mellom 50 000 og 300 000 rubler hvis overtrederen er et selskap. Ved gjentatte brudd kan boten komme opp i 500 000 rubler (Freedom House 2014; HRW, møte november 2014; Amnesty 2014). HRW opplyste i et møte med Landinfo at en konsekvens av å ikke lenger kunne være anonym, er at muligheten til å skrive fritt i praksis begrenses. Organisasjonen kjente per november 2014 ikke til at noen var blitt straffedømt for dette enda. Per januar 2015 er det 369 bloggere og eiere av kontoer på sosiale medier som har registrert seg. 2/3 av bloggene som er registrert befinner seg på det russiske sosiale nettverket Vkontakte. I desember 2014 ble bloggene til flere kjente opposisjonelle på bloggesamfunnet Live Journal lagt til i registeret. Dette skjedde visstnok uten at Rozkomnadzor hadde informert de involverte (Rothrock 2015).

I juli 2014 undertegnet president Putin en lov som forbyr utenlandske internettsselskaper, som for eksempel Twitter, Facebook og Google, å lagre personlig

³ I 2012 ble den såkalte utenlandsk agent-loven vedtatt. NGOer som mottar økonomisk støtte fra utlandet og som driver løselig definert «politisk aktivitet», må registrere seg som utenlandsk agent og stemple alle sine dokumenter med denne betegnelsen. Det å ikke registrere seg som utenlandsk agent straffes ved administrativ straff (bøter) (Amnesty 2014). I 2013 ble den såkalte propaganda-loven som forbyr spredning av propaganda om homofile blant mindreårige vedtatt. I 2014 ble straffene for deltagelse i usanksjonerte demonstrasjoner skjerpet betydelig, og senere samme år ble det vedtatt at gjentatte brudd skal straffes hardere. Det tredje fortløpende bruddet skal straffes etter den kriminelle straffeloven, med fengsel inntil fem år (Amnesty 2014; HRW, møte november 2014). Flere andre omdiskuterte lover har også blitt vedtatt.

informasjon om brukere på utenlandske servere (Somme & Razumovskaya 2014). President Putin undertegnet en annen lov høsten 2014 som innskrenker utenlandsk eierskap i russisk media fra 50 % til 20 %. Den nye loven utvider sitt nedslagsfelt til også å omfatte online media (den gamle loven omfattet bare TV og radio). Flere sentrale uavhengige nyhetsformidlere med betydelig utenlandsk eierskap kan bli rammet av den nye loven, som for eksempel finansavisen Vedomosti og Forbes Russia (HRW 2014).

3. REAKSJONER SOM FØLGE AV KRITISKE YTRINGER

3.1 BLOKKERING AV NETTSTEDER

I løpet av det siste året har en rekke uavhengige nyhetsformidlere blitt truet med stenging eller tvunget til å endre sin redaksjonelle linje. I mars 2014 fikk en av de eldste og mest leste russiske nettavisene, Lenta.ru, en advarsel fra Rozkomnadzor i forbindelse med at de hadde publisert et intervju med en av lederne for den ukrainske bevegelsen Pravij sektor⁴, som tok en aktiv rolle i konfrontasjonen med opprørsstyrken Berkut under Euromaidan-protestene i Kiev i 2014. Lenta.rus ansvarlige redaktør ble avskjediget kort tid etter. 39 av avisens medarbeidere sa opp stillingene sine i protest mot det de mente var sensur fra myndighetene og brudd på medieloven. I mars 2014 beordret påtalemyndigheten Rozkomnadzor å blokkere tilgangen til tre kjente uavhengige og opposisjonelle nettsteder: Grani.ru, nettstedet til tidligere sjakkmeister og nå opposisjonell, Gary Kasparov, Kasparov.ru og nyhets- og diskusjonssiden Ezjednevnij Zjurnal. Eierne av nettstedene ble ikke gitt noen forklaring på hvilket innhold som medførte at sidene ble stengt (Freedom House 2014; HRW, møte i Moskva 2014).

Russlands ledende sosiale nettverk, Vkontakte, har også vært under press fra myndighetene. Nettverkets grunnlegger og leder, Pavel Durov, trakk seg i april 2014 som følge av at FSB ved flere anledninger skal ha presset ham, blant annet for private brukeropplysninger om flere Euromaidan-aktivister. Eierskapet av nettverket ble høsten 2014 tatt over av en Kreml-vennlig forretningsmann (Freedom House 2014).

Nettsteder kan også bli blokkert som følge av at de settes på en liste (administrert av Rozkomnadzor) over forbudte nettsteder. Dette er nettsteder som inneholder ulovlig og skadelig informasjon, slik som barnepornografiske nettsteder, jihadistiske nettsteder som oppfordrer til vold, mv., og som kilder mener med rette bør blokkeres. Ifølge HRW (møte i Moskva 2014) har rundt 10 000 nettsteder blitt svartelistet/blokkert siden listen ble opprettet i 2012. Det dreier seg både om uavhengige og kritiske nettsteder, andre nettsteder som myndighetene ikke liker og ulovlige nettsteder. Det russiske senteret for informasjon og analyse, SOVA (2014), som blant annet forsker på anvendelsen av ekstremismelovgivningen i Russland, registrerte i 2013 83 saker der nettsider eller internett-leverandører ble urettmessig blokkert.

⁴ Pravij sektor er et ytterliggående ukrainsk nasjonalistparti som oppstod under Euromaidan i 2013 som et paramilitært forbund (Wikipedia u.å.).

3.2 STRAFFEFORFØLGELSE

Hvis påtalemyndigheten lykkes i å bringe saken inn for en domstol, er sannsynligheten for å bli dømt høy. HRW mener imidlertid at de fleste sakene ikke kommer så langt som til retten. De blir ofte henlagt blant annet som følge av mangel på kriminelt innhold (møte Moskva 2014). SOVA (som uttaleler seg på bakgrunn av sin kjennskap til ekstremismerelevante straffesaker) støtter til dels HRWs påstand. SOVA mener imidlertid at saker oftere blir henlagt i de store byene Moskva og St. Petersburg og at det er en større tendens til at de ender i rettsapparatet i regionene. Utenomrettslige tiltak, som for eksempel Lugavoy-loven, blir også brukt (SOVA, e-post april 2015).

I de tilfellene det åpnes straffesak brukes en rekke ulike lover. Når det gjelder svartelisten nevnt i kapittel 3.1, er det loven om beskyttelse av barn mot ekstremistisk innhold som anvendes (HRW, møte i Moskva 2014).

De såkalte ekstremismeparagrafene i den russiske straffeloven brukes en del i forbindelse med straffeforfølgelse av personer som driver myndighetskritisk aktivitet på internett (HRW, møte i Moskva 2014).⁵ Det er særlig §§ 280, aktivitet som bidrar til organisering av ekstremistiske aktiviteter (som for eksempel å mobilisere til ikke godkjent demonstrasjon), 280.1, aktivitet som bidrar til å underminere territoriell integritet og 282, oppfordring til etnisk, religiøst eller sosialt hat eller fiendtlighet, som brukes (HRW, møte i Moskva 2014; Glasnost Defence Foundation, møte i Moskva 2014). Ifølge SOVA (2014) har det vært en økning i antall domfellelser for ekstremismerelevanter informasjon på internett de seneste årene.

Ifølge Glasnost Defence Foundation (GDF) brukes også ærekrenkelsesparagrafen⁶ i straffeloven en del. SOVA opplyste at §§ 213 (pøbelaktivitet) og 214 (vandalisme) også blir brukt mot politiske aktivister.

Strafferammen for brudd på de ovennevnte ekstremismeparagrafene økte i februar 2014, til bøter mellom 100 000-300 000 rubler eller maksimum fire år fengselsstraff (SOVA 2014; Straffeloven 1996).

Ifølge flere kilder er det ofte uklart hva myndighetene mener er ekstremisme og mye dras inn i denne definisjonen (GDF, møte i Moskva 2014; HRW, møte i Moskva 2014).

SOVA (møte i Moskva 2014) mente følgende grupper kan være utsatt for urettmessig straffeforfølgelse etter ekstremismeparagrafene som følge av kritiske ytringer på internett: nasjonalister, religiøse aktivister, politiske aktivister og i noen tilfeller sivile aktivister som fagforeningsaktivister og miljøaktivister.

De **religiøse aktivistene** som kan være utsatt tilhører såkalte ikke-tradisjonelle religiøse grupper, slik som Jehovas Vitner og den muslimske gruppen Said Nursi.

Politiske aktivister er for eksempel representanter for partiet NBP (National Bolsjeviks). Partimedlemmer fikk problemer som følge av at de støttet den «politiske våren» i Russland i 2012. Et annet eksempel er aktivister som kjemper for større grad av autonomi for regionene. En gruppe aktivister i Krasnodar ble sommeren 2014

⁵ Disse lovene brukes mye i forbindelse med generell opposisjonell aktivitet.

⁶ Ærekrenkelse ble avkriminalisert under president Medvedev. Etter at president Putin kom tilbake til makten igjen i 2012, ble visse typer ærekrenkelser kriminalisert på nytt (HRW 2012).

arrestert som følge av at de ønsket å arrangere en marsj for større grad av føderalisering og autonome rettigheter i Kuban-regionen. Flere av organisatorene ble arrestert og er tiltalt for brudd på §§ 280 og 280.1. En lignende hendelse inntraff i Sibir, der en gruppe aktivister ønsket å arrangere en tilsvarende marsj for økt grad av autonome rettigheter. De ble ikke rettsforfulgt ettersom demonstrasjonen aldri ble gjennomført, men all informasjon om demonstrasjonen, blant annet på Vkontakte, ble blokkert (SOVA, møte i Moskva 2014).

På spørsmål om hva slags straffeutmåling denne type kritikere risikerer, svarer SOVA at **politiske aktivister** vanligvis ikke dømmes til fengselsstraff, men ofte til store bøter eller tvangsarbeid. **Religiøse aktivister** blir av og til dømt til fengselsstraff. Representanten fra SOVA tror det har vært noen tilfeller der religiøse aktivister har blitt dømt til et par år i fengsel etter § 282. Såkalte **regionale aktivister** og representanter for **etniske minoritetsgrupper** kan bli idømt fengselsstraffer eller tvangsarbeid.⁷

Bøtene som idømmes ligger på rundt 100 000 rubler (ca. 20 000 kroner) (SOVA, møte i Moskva 2014). På spørsmål om de som blir idømt fengselsstraff får betinget eller ubetinget straff, svarer representanten fra SOVA at det varierer og at det ikke er noen systematisk praksis på dette. GDF er av den oppfatning at det stort sett gis betingede fengselsstraffer eller bøter. HRW mener at det gis betinget fengsel eller bøter, men hvis den domfelte bryter loven på nytt vil fengselsstraffen sannsynligvis bli ubetinget.

Straffedømte kan bli ilagt tilleggssanksjoner. En slik sanksjon vil kunne være å bli satt på Rosfinmonitoring-listen.⁸ Dette innebærer at alle økonomiske transaksjoner for en person som er dømt for ekstremisme eller terroraktivitet blir stanset og satt under kontroll (SOVA, møte i Moskva 2014).

3.2.1 Fører anke frem?

Ifølge SOVA er det vanlig at domfelte prøver å anke straffen inn for høyere rettsinstanser. Både SOVA og GDF viste til at dette sjelden fører til frifinnelse. Representanten fra SOVA kan ikke huske noen eksempler på frifinnelser i slike saker. GDF opplyste at de kjente til noen saker der anken førte til frifinnelse, men at det skjer sjelden. Dersom noen blir frifunnet, skjer dette oftest i ærekrenkelsessaker.

Kildene er samstemte om at dersom anken fører til noe, kan det være en viss reduksjon i straffeutmålingen eller eventuelle tilleggssanksjoner. SOVA viste til at ekstremismerelaterte lovbrudd er et prioritert område for politiet og det er et press for

⁷ På spørsmål om hvor mange timer tvangsarbeid man kan idømmes, svarte SOVA 400 timer. Tvangsarbeid er noe nytt nå de siste par årene og har blitt mest brukt mot regionale aktivister og i mindre grad mot politiske aktivister.

⁸ Rosfinmonitoring er det føderale organet for overvåking av økonomiske transaksjoner. Den arbeider med å bekjempe hvitvasking av penger og finansiering av terrorisme. Den lager blant annet en liste over organisasjoner og individer som er mistenkt for å finansiere terrorisme og ekstremisme. Listen inneholder flere tusen navn/enheter. Listen oppdateres hver måned. Listen føres på bakgrunn av informasjon gitt av Statsadvokaten, Etterforskningskomiteen, Justisdepartementet, Innenriksdepartementet og/eller Utenriksdepartementet. Nevnte etater sender informasjon om at en bestemt organisasjon eller person er kjent/funnet ekstremistisk. Listen inneholder navn på personer med svært ulik bakgrunn, bl.a. reelle kriminelle, terrorister, aktivister og/eller pensjonister, fengslede, tidligere straffedømte (også administrativ straff) eller frikjente, kauasiere, etniske russere, menn, kvinner osv. Vedtak om mistanke for brudd på terrorlovgivning eller ekstremismelovgivning eller rettskraftig dom er lovbrudd som danner grunnlag for å bli oppført på denne listen.

å oppklare saker. Domstolen støtter som regel aktoratets påstander. Ankeinstanser støtter ofte avgjørelsene tatt i lavere rettsinstanser (SOVA og GDF, møter i Moskva november 2014; Agora, møte i Oslo oktober 2014; Stanislav Dimitrievskij, møte i Nizhnij Novgorod november 2014).

3.3 REAKSJONER I REGIONER VERSUS STORE BYER?

Ifølge flere kilder Landinfo intervjuet på en informasjonsinnhentingsreise i november 2014 forekommer det oftere reaksjoner som følge av å ytre seg kritisk på internett i regionene enn i de store byene som Moskva og St. Petersburg, hvor mye av kritikken drukner i annen informasjon. En russisk undersøkende journalist (møte i Moskva november 2014) mente det er mye mer risikabelt å publisere kritiske nyhets saker om lokale myndigheter i regionene enn å kritisere myndighetene i Moskva. I Moskva skal det mye til for at dette legges merke til.

Noen regioner er også strengere enn andre. Ifølge SOVA er Krasnodar, Kaliningrad, Tatarstan og Krim eksempler på regioner som slår hardt ned på kritikk. GDF fremhevet regionene Kemerovo, Khanty-Mansijsk, Tsjetsjenia, Kalmykia og Burjatia som spesielt repressive. I sistnevnte regioner finnes det omtrent ikke lenger kritisk presse. Ifølge GDF er det paradoksalt nok slik i Russland at der det er tegn til konflikter mellom journalister og myndighetene, er det en viss pressefrihet. Der det er fravær av konflikt, er det ofte ikke pressefrihet. Det kommer an på guvernøren i den aktuelle regionen om det reageres. Et illustrerende eksempel er guvernøren i Tuva fylke. Han er liberal og det går an å kritisere ham. Den undersøkende journalisten opplyste at det er mye selvsensur i regionene.

Det er ikke nødvendigvis slik at lokale myndigheter slår ned på all kritikk. Det er en tendens til at lokale myndigheter reagerer på kritikk av lokale myndigheter, men i mindre grad på kritikk av føderale myndigheter (GDF, møte november 2014). Den undersøkende journalisten mente at det først og fremst er personer som har et publikum og som skriver ofte som kan være utsatt.

På spørsmål om en kritisk journalist eller blogger som er under press i en region vil kunne være trygg i andre regioner, mente den undersøkende journalisten at slike problemer som regel er lokale problemer som ikke overføres til andre steder. Men dersom det har blitt åpnet en formell etterforskning av en person, gjelder dette også i andre regioner.

Det å ytre seg kritisk i en stor og kjent nyhetsformidler gjør en person mer beskyttet sammenlignet med det å skrive for en lokal avis/nettavis (undersøkende journalist, møte i Moskva november 2014).

3.4 ER DET MINDRE FARE FOR REAKSJONER DERSOM MAN DELER NOE ANDRE HAR SKREVET FREMFOR Å SKRIVE NOE SELV?

Kilder Landinfo har konsultert mente at det å dele andres kritiske ytringer i sosiale medier kan føre til reaksjoner (SOVA, møte i Moskva november 2014; HRW, møte i Moskva november 2014; GDF, møte i Moskva november 2014; undersøkende journalist, møte i Moskva november 2014). SOVA opplyste at deling av informasjon som andre har skrevet blir dømt etter samme hjemmel som hvis man hadde skrevet det selv.

Ifølge SOVA og HRW vil det å like et kritisk innlegg vanligvis ikke føre til reaksjoner. Eksempelvis mente SOVA at det å like en invitasjon til en ikke godkjent demonstrasjon er uproblematisk. Det eneste stedet dette har ført til problemer er i Krasnodar, hvor dette har blitt straffet med bøter etter den administrative straffeloven.

3.5 HVEM OVERVÅKER?

På spørsmål om hvilke instanser som overvåker hva som ytres og publiseres på internett, opplyste to kilder at politiet (MVD) har en enhet som går under betegnelsen «Senter E», som jobber med kriminalitetsbekjempelse av ekstremismere relatert kriminalitet og som blant annet overvåker internett (HRW, møte i Moskva november 2014; GDF, møte i Moskva november 2014). Dessuten viste GDF til en enhet i statsadvokatembetet som overvåker informasjonsvirksomhet. Rozkomnadzor følger i liten grad med på enkelttilfeller, men er som allerede nevnt Russlands statlige organ for overoppsyn med media- og informasjonsvirksomhet. Landinfo har ikke lyktes i å få mer detaljert informasjon om hvordan denne overvåking foregår.

I en kronikk i Aftenposten (april 2015) om internett i Russland skriver postdoktor Jardar Østbø ved Universitetet i Oslo at russiske myndigheter har ansatt godt betalte net troll som jobber intensivt med å sverte regimets «fiender» og fremstille regimet i et positivt lys ved å lage og styre debatter. Hvert enkelt net troll har hver dag bestemte fora og brukerkontoer, kvoter å oppfylle, temaer som skal dekkes og nøkkelord som skal brukes.

4. HVILKE TEMAER KAN FØRE TIL REAKSJONER?

Det er ikke noen klar oversikt over hvilke temaer som gjør at myndighetene reagerer med straffeprosessuelle skritt. Flere kilder Landinfo har intervjuet ga uttrykk for at det er vanskelig å si noe entydig om dette. Ifølge den undersøkende journalisten kan det være uforutsigbart hvilke temaer lokale myndigheter reagerer på. Det trenger heller ikke være slik at myndighetene reagerer selv om det ytres kritikk om et såkalt sensitivt tema. Det kan igjen avhenge av de regionale myndighetene (se kapittel 3.3).

Landinfos inntrykk er at det er et variasjonsrom når det gjelder hvilke temaer som myndighetene ikke ønsker at det skrives om. I det følgende skisseres imidlertid noen temaer som flere kilder mente kunne fremprovosere reaksjoner.

4.1 UKRAINA

Kildene var samstemte om at kritikk av russiske myndigheters politikk overfor Ukraina er et tema som myndighetene ønsker å begrense (HRW, møte i Moskva november 2014; GDF, møte i Moskva november 2014; SOVA, møte i Moskva 2014; undersøkende journalist, møte i Moskva november 2014). Den undersøkende journalisten mente at det å vise sympati på Facebook eller Vkontakte med ukrainske myndigheter sannsynligvis ikke medfører problemer for den enkelte. Dette fordi de sosiale mediene er fulle av kritiske ytringer. Men dersom dette gjøres i et stort omfang, ser han ikke bort fra at lokale myndigheter til slutt vil kunne reagere.

GDF mente at personer som for eksempel publiserer gravende artikler om drepte russiske soldater i Ukraina, kan få problemer. Det ble vist til et tilfelle med en journalist i Pskov fylke som ble overfalt etter at han skrev om begravelsene til drepte russiske soldater. Ifølge GDF er det også sensitivt å skrive om tilstedeværelsen av russiske soldater i Ukraina.

SOVA mente at kritikken må være skarp for at myndighetene skal reagere. Et illustrerende eksempel som representanten trakk frem er saken til en russisk dikter og lærer ved navn Alexander Bivshev. Han skrev et dikt som han la ut på Vkontakte til støtte for ukrainske soldater og patrioter. Han uttrykte i diktet at han skammet seg over at Russland hadde annektert Krim og ytret ønske om at ukrainske soldater kjempet russiske soldater til døde. Dikteren ble tiltalt etter § 282 (oppfordring til hat og fiendskap). Landinfo har ikke funnet informasjon om at dom har falt i saken (SOVA, møte i Moskva november 2014; Grani.ru 2014).

4.2 ANDRE TEMAER

Et tema som har medført strafferettslige reaksjoner er det å formidle informasjon om eller mobilisere til møter eller offentlige arrangementer som ikke har fått tillatelse fra myndighetene (HRW, møte i Moskva november 2014; SOVA, møte i Moskva november 2014).

Et annet tema det reageres på er informasjon om eller fra såkalte utradisjonelle religiøse grupper. Dette kan være grupper som Jehovas Vitner eller ikke-voldelige muslimske grupper som Said Nursi. I desember dømte Russlands høyesterett nettsiden til Jehovas Vitner og tre av bevegelsens bøker som ekstremistisk (SOVA, møte i Moskva november 2014; RFE/RL 2014). To nettsteder som formidlet religiøst materiale (som i en rekke tilfeller har blitt erklært forbudt av russiske domstoler, men som ifølge SOVA ikke representerer noen trussel) fra teologen Said Nursi ble stengt i 2013 (SOVA 2014).

Flere kilder Landinfo har konsultert mente at ytringer til fordel for større grad av autonomi for russiske regioner er noe myndighetene vil kunne slå ned på (HRW, møte i Moskva november 2014; SOVA, møte i Moskva november 2014; Agora, møte i Oslo oktober 2014). Som nevnt i kapittel 3.2 ble det åpnet straffesak etter § 280.1 mot aktivister i Krasnodar på dette grunnlaget. En velinformert kilde Landinfo har kontaktet er ikke kjent med ytterligere tilfeller av straffeprosessuelle tiltak på dette grunnlaget (e-post mars 2015). Det har også blitt satt i gang straffeprosessuelle tiltak mot personer som har formidlet kritikk mot at minoritetsspråk undertrykkes eller som kjemper for rettighetene til minoritetsgrupper (SOVA 2014; GDF, møte i Moskva i november 2014).

Det å avdekke korrupsjon eller avsløre formuer hos personer som jobber for regionale offentlige myndigheter, kan også medføre reaksjoner (GDF, møte i Moskva november 2014; Agora, møte i Oslo oktober 2014).

5. KRITISKE YTRINGER PÅ INTERNETT I DELREPubLIKKENE TSJETSJENIA OG INGUSJETIA

Ifølge en rapport fra den internasjonale organisasjonen Freedom House fra 2011 (s. 463-464) er Nord-Kaukasus et av områdene i Russland hvor pressefriheten har størst begrensninger. Organisasjonen Reporters without Borders (som sitert i Kozulin 2011) opplyste i september 2011 etter en reise til Nord-Kaukasus at situasjonen hva gjelder pressefrihet i Nord-Kaukasus har blitt ytterligere forverret de siste årene. Selv om dette er kilder fra noen år tilbake, er det Landinfos vurdering at dette ikke har endret seg i nevneverdig grad.

5.1 TSJETSJENIA

Det er vanskelig å finne personer i Tsjetsjenia som skriver kritisk om myndighetene i sosiale medier. Det mangler ikke på temaer å skrive om, men folk er redde for å dele sine meninger. Det ble vist til Tsjetsjenia som en såkalt tiet region, dvs. region uten ytringsfrihet. Det er heller nesten ikke såkalt offline-kritikk i Tsjetsjenia. Pågripelsen og domfellelsen av Ruslan Kutaev⁹ våren 2014 ble vist til som et eksempel på hva et forsøk på å skape offentlig debatt kan føre til (redaktør av Caucasian Knot, møte i Moskva november 2014; GDF, møte i Moskva november 2014; redaktører for et tidsskrift om Nord-Kaukasus, november 2014). Noen redaktører for et tidsskrift om Nord-Kaukasus som Landinfo møtte i Moskva (og som også kommer fra regionen) fortalte at en av dem for en stund siden hadde postet en kritisk kommentar om offentlig pengebruk i Tsjetsjenia på Facebook. Dette førte til at redaktørens bror i Tsjetsjenia fikk en advarsel. En person som trykket «like» på redaktørens Facebook-melding ble innkalt til ledelsen der han jobbet og spurt om han var klar over hva slags konsekvenser dette kunne få. Redaktøren mente det var en venn av personen som likte meldingen som hadde tystet til arbeidsgiveren. Redaktørene fortalte at de selv har blitt truet og at familiemedlemmene deres i Tsjetsjenia lever under press.

På spørsmål om det finnes en såkalt blogosfære i Tsjetsjenia, ble det vist til at det finnes en rekke bloggere som skriver på bestilling fra myndighetene. Dette har også myndighetene offentlig innrømmet. Det finnes såkalte digitale imamer, som skriver og blogger islamsk propaganda på den måten myndighetene ønsker å formidle det. Det finnes også bloggere som skriver om andre temaer på vegne av myndighetene (redaktør av Caucasian Knot, møte i Moskva november 2014).

Det finnes noen som kommenterer og skriver på nettsidene til opprørere eller kommenterer YouTube-klipp knyttet til opprørere, men dette er trolig ganske få. Folk er redde for å kommentere på slikt. Det kan imidlertid også være representanter for myndighetene som kommenterer for å fremprovosere reaksjoner. Det er trolig en del lesere av slike nettsider. Opprøreres nettsider er blokkert i Tsjetsjenia, men det finnes måter å omgå det på (redaktør av Caucasian Knot, møte i Moskva november 2014; redaktører for tidsskrift om Nord-Kaukasus, møte i Moskva november 2014).

⁹ Ruslan Kutaev arrangerte en konferanse om markeringen av deportasjonen av tsjetsjenere til Sentral-Asia i 1944. Han ble kort tid etter pågrepet og tiltalt for besittelse av narkotika. Menneskerettighetsaktivister mener saken er fabrikkert og skyldes at han arrangerte konferansen, til tross for signaler fra politisk ledelse om at deportasjonen ikke skulle markeres. Kutaev ble dømt til fengsel i fire år. Dommen ble opprettholdt av tsjetsjensk høyesterett, men straffen ble redusert med noen måneder.

Man finner ikke politiske bloggere i Tsjetsjenia (redaktør av Caucasian Knot, møte i Moskva november 2014).

På spørsmål om det er slik at personer skriver under falskt navn for å unngå problemer med myndighetene, svarte redaktøren i Caucasian Knot at det er vanlig at de som (eventuelt) skriver ikke bruker sitt eget navn. Det er imidlertid lett å bli identifisert til tross for at de ikke bruker sitt eget navn. En menneskerettighetsorganisasjon i Nord-Kaukasus (e-post juni 2014) opplyste at forfattere av kritiske ytringer på internett skriver under dekknavn eller pseudonym. Det har vært tilfeller der bloggere ble sporet opp ved hjelp av IP-adressen og straffet for det de skrev.

Redaktørene Landinfo møtte i Moskva (november 2014) fortalte om et tilfelle fra Groznyj for noen år siden, da en person som var anonym skrev kritisk om Kadyrov på en chatterside. Redaktørene tror personen kritiserte Kadyrovs pengesond. Personen forsvant ikke lenge etterpå, men ble sporet opp i Moskva og transportert tilbake til Groznyj for straffeforfølgelse. Han ble dømt for å ha oppfordret til hat og fiendskap (ekstremistiske utsagn). I tillegg ble mannen oppfordret til å stå frem på fjernsyn og si at kritikken var feilaktig og at det var djevelen som hadde tatt plass i ham.

5.1.1 Hvilke temaer kan føre til reaksjoner?

Ifølge flere kilder er det svært begrenset hva som kan kritiseres i offentligheten og i pressen i Tsjetsjenia (redaktører av tidsskrift om Nord-Kaukasus, møte i Moskva november 2011; menneskerettighetsaktivist, møte november 2011; tsjetsjensk journalist, møte i Moskva oktober 2013).

Det kan synes som kritikk av temaer som faller inn under føderale myndigheters ansvarsområder er mulig. Ifølge de samme redaktørene nevnt ovenfor (møte, november 2011) er det til dels mulig å kritisere føderal politikk og føderale ansvarsområder. Et tema som har blitt nevnt ved flere anledninger er føderale styrkers brudd på menneskerettighetene under første og andre tsjetsjenske krig. Dette er også et tema som Tsjetsjenias ombudsmann for menneskerettigheter har vært opptatt av, deriblant personer som forsvant på den tiden og som ikke har kommet til rette. Andre temaer hvor det kan være rom for å kritisere, er pensjoner eller utdanning. Dette er føderale ansvarsområder som berører føderale budsjetter (menneskerettighetsaktivist, møte november 2011).

Dersom kritikk berører tsjetsjenske myndigheters ansvars- og interesseområder, vil det kunne by på reaksjoner. Eksempler på slike ansvars- og interesseområder er gjenoppbygging og andre prestisjefylte byggeprosjekter, Kadyrovs islamiserings- og nasjonaliseringspolitikk og korrupsjon internt i det tsjetsjenske maktapparatet (menneskerettighetsaktivist, møte november 2011). Det er i tillegg sensitivt og forbundet med fare å ytre personlig kritikk mot president Kadyrov (redaktør av Caucasian Knot, møte oktober 2013).

5.2 INGUSJETIA

Ingusjetia er Russlands minste føderasjonsobjekt (på størrelse med Østfold) og har drøye 400 000 innbyggere. Det er flere nettstedet i dag, også kritiske, enn det var under den forrige presidenten, Zjazikov. Det har vært en tradisjon i Ingusjetia for opposisjonelle krefter å bruke internett. Nettsteder som var svært kritiske til den forrige presidenten, Zjazikov (2002-2008), og gjorde alt for å skitne ham til, bidro til

at han ble avsatt (redaktør i *Caucasian Knot*, møte i november 2014). De fleste nettstedene i Ingusjetia er riktignok myndighetsvennlige.

Man kan være ganske myndighetskritisk i Ingusjetia i dag. Kritikken går likevel ikke upåaktet hen. Ingusjetiske myndigheter er oppmerksomme og følger med på negativ omtale. De bruker ekstremisme-paragrafene i den russiske straffeloven ganske aktivt, noe som har ført til at flere nettsteder har blitt forbudt. Innkalling av redaktører til myndighetene er en annen reaksjon som nevnes.

Lederen for informasjonsbyrået Maksimum ble i mars 2011 kalt inn til påtalemyndighetene for en artikkel de hadde skrevet om en pågripelsesaksjon i Ingusjetia. I artikkelen ble det rettet kritikk mot politi og påtalemyndighet for myndighetsmisbruk og for en praksis med tydelige brudd på straffeprosessloven. Ikke lenge etter fikk informasjonsbyrået en formell advarsel om ulovlig overtredelse av anti-ekstremistloven. Maksimums leder skal ha blitt kalt inn til påtalemyndighetene ved flere anledninger for å forklare seg (Memorial 2011).

Det er sterke anklager i mye av det som skrives og kraftige ord og uttrykk blir brukt. Mye av kritikken er basert på meninger og ikke på fakta. Det er mye skittentøyvask og lite faktabasert kritikk av sosiale forhold, korrupsjon, mv. (redaktør av *Caucasian Knot*, møte i Moskva november 2014). Presidentadministrasjonen skal som et forsøk på å «rydde opp» i dette ha holdt møter med ledere av uavhengige nettsteder, samt instruert politiet om å følge med på sladder og ekstremisme og straffeforfølge forfattere og ekstreme nettsteder (diplomatkilde 2012). En rapport fra det russiske senteret for informasjon og analyse (SOVA) viser til at Magas distriktsdomstol i april 2014 dømte et ingusjetisk opposisjonelt nettsted ved navn habar.org som ekstremistisk og forbudt fordi de skrev «offentlig og med vilje falsk informasjon om personer med offentlige stillinger i Ingusjetia». I en av artiklene skal nettstedet ha beskyldt president Jevkurov for valgfusk i forbindelse med valget i 2011. SOVA mente det var feil å dømme nettstedet som ekstremistisk (Kravchenko 2014). I 2013 ble det uavhengige nettstedet ingushetiaru.org dømt som ekstremistisk, med noenlunde samme begrunnelsen som ble brukt mot habar.org. SOVA mente at noen av uttalelsene til ingushetiaru.org kan ha vært ekstremistiske, men at det ikke begrunnet at hele nettstedet var ekstremistisk, slik domstolen fant. SOVA mente dommen knyttet seg til at nettstedet er opposisjonelt (SOVA 2013). I 2012 skal nettstedene ri.online.ru og angusht.com ha blitt dømt som ekstremistiske. SOVA har vist til at begge nettstedene var i opposisjon til Jevkurov og skal ha anklaget myndighetene blant annet for tortur og undertrykkelse av opposisjonen. SOVA var ikke enig i at uttalelsene på nettstedene var ekstremistiske (SOVA 2012).

Når det gjelder situasjonen til kritiske bloggere, er det Landinfos inntrykk at det finnes et større antall uavhengige bloggere som skriver relativt fritt og kritisk. Landinfo har ikke funnet mange rapporteringer om reaksjoner mot kritiske bloggere. Redaktøren for nettavisen *Caucasian Knot* (møte i Moskva november 2014) trodde heller ikke det var snakk om mange tilfeller av straffeforfølgelse, men at det trolig var snakk om andre typer reaksjoner, som for eksempel å bli kalt inn for å forklare seg for myndighetene eller utsatt for ulike typer press. I juni 2011 ble Aleksei Dudko, en etnisk ukrainer som har konvertert til islam, dømt til seks år i fengsel for besittelse av narkotika og våpen. Dudko var en nær venn av den drepte opposisjonelle ingusjetiske forretningsmannen Magomed Jevloev. Hans

blogginlegg (skrevet under pseudonym) som dekket hendelser i Ingusjetia og Tsjetsjenia var fra tid til annen svært kontroversielle (Dzutsev 2011).

En annen blogger, Musa Abadiev, ble i mars 2014 idømt bot på 100 000 rubler etter straffeloven § 282.1 for et innlegg om drapet på Sultan-Girei Kashagulgov. Dommen var begrunnet med at bloggeren hadde forsøkt å vekke uvennskap og hat (Gantimurova 2014).

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Amnesty International (2014, 2. oktober). *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR46/048/2014/en/> [lastet ned 2. mars 2015]
- Diplomatkilde 2012. Rapport unntatt offentlighet.
- Dzutsev, V. (2011, 15. juni). Despite Yevkurov's Best Efforts, Prospects for Peace in Ingushetia Remain Dim. *Eurasia Daily Monitor*, 8(115). Tilgjengelig fra http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=38052&tx_tnews%5BbackPid%5D=512 [lastet ned 25. mars 2015]
- Freedom House (2011). *Nations in Transit 2011 – Russia*. Freedom House. Tilgjengelig fra <http://www.freedomhouse.org/images/File/nit/2011/NIT-2011-Russia.pdf> [lastet ned 7. oktober 2011] [lenke ikke lenger virksom]
- Freedom House (2014). *Russia: Freedom on the net*. Washington D.C.: Freedom House. Tilgjengelig fra <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2014/russia> [lastet ned 3. mars 2015]
- Gantimurova, T. (2014, 20. mars). Ingush court fines blogger Musa Abadiyev by 100 000 rubles. *Kavkazkij-uzel*. Tilgjengelig fra <http://eng.kavkaz-uzel.ru/articles/27605/> [lastet ned 25. mars 2015]
- Grani.ru (2014, 14. mai). Poeta Bivsheva privlekli po 282-i statje za stikhi v poddderzjku Ukrainy [Dikteren Bivshev tiltalt etter artikkel 282 for dikt til støtte for Ukraina]. Grani.ru: Tilgjengelig fra <http://grani.ru/Society/Media/Freepress/m.229154.html> [lastet ned 18. mars 2015]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2012, 16. juli). Russia: Criminal libel law a blow to free expression. *New York: HRW*. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/news/2012/07/16/russia-criminal-libel-law-blow-free-expression> [lastet ned 12. mars 2015]
- HRW (2014, 1. oktober). Russia: Drop the new media law. *New York: HRW*. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/news/2014/10/01/russia-drop-new-media-law> [lastet ned 6. mars 2014]
- Kozulin, Y. (2011, 15. september). Rwb: freedom of press in Dagestan and Chechnya is no better. *Kavkazkij-uzel*. Tilgjengelig fra <http://www.eng.kavkaz-uzel.ru/articles/18382/> [lastet ned 25. mars 2015]
- Kravchenko, M. (2014, 4. juni). *Inappropriate enforcement of ant-extremist legislation in Russia in 2013*. Moskva: SOVA. Tilgjengelig fra <http://www.sova-center.ru/en/misuse/reports-analyses/2014/06/d29660/> [lastet ned 4. mars 2015]
- Memorial (2011, 7. april). Ingush Journalist Warned About Inadmissibility of Infringement of Anti-extremism Law. *Moskva: Memorial*. Tilgjengelig fra <http://www.memo.ru/eng/news/2011/04/08/0804111.html> [lastet ned 25. mars 2015]
- RFE/RL (2014, 4. desember). Russian court declares Jehovahs Witnesses' website extremist. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/russia-jehovah-witness-website-extremist/26725643.html> [lastet ned 18. mars 2015]
- Reporters without Borders (2015a). *2015 World Press Freedom Index: presentation*. Paris: Reporters without Borders. Tilgjengelig fra <http://index.rsf.org/#!/presentation> [lastet ned 2. mars 2015]
- Reporters without Borders (2015b). *2015 World Press Freedom Index: details about Russian Federation*. Paris: Reporters without Borders. Tilgjengelig fra <http://index.rsf.org/#!/index-details/RUS> [lastet ned 2. mars 2015]

- Rothrock, K. (2015, 8. januar). Meet Russia's 369 Kremlin-registered bloggers. *Global voices*. Tilgjengelig fra <http://globalvoicesonline.org/2015/01/08/meet-russias-369-kremlin-registered-bloggers/> [lastet ned 4. mars 2015]
- Somme, P. & Razumovskaya, O. (2014, 24. september). Russia steps up new law to control foreign internet companies. *Wall Street Journal*. Tilgjengelig fra <http://www.wsj.com/articles/russia-steps-up-new-law-to-control-foreign-internet-companies-1411574920> [lastet ned 6. mars 2015]
- SOVA, dvs. Center for information and analysis (2012, 28. november). *V Ingusjetii priznany ekstremistskimi dva oppozitsionikh sajta [I Ingusjetia er to opposisjonelle nettsteder kjent som ekstremistiske]*. Moskva: SOVA. Tilgjengelig fra <http://www.sova-center.ru/misuse/news/persecution/2012/11/d25904/> [lastet ned 25. mars 2015]
- SOVA (2013, 4. april). *V Ingusjetii zapresjtsjen oppozitsionnyj sajt [I Ingusjetia er opposisjonell nettside forbudt]*. Moskva: SOVA. Tilgjengelig fra <http://www.sova-center.ru/misuse/news/persecution/2013/04/d26823/> [lastet ned 25. mars 2015]
- SOVA (2014, 19. mai). *Misuse of anti-extremism in April 2014*. Moskva: SOVA. Tilgjengelig fra <http://www.sova-center.ru/en/misuse/news-releases/2014/05/d29563/> [lastet ned 25. mars 2015]
- [Straffeloven] (1996). *УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС [Criminal Code]*. Tilgjengelig fra Garant.ru <http://base.garant.ru/10108000/> [lastet ned 7. januar 2015]
- Svitych, A. (2014, 2. april). A recipe for a political propaganda: the case of Russia vs. Ukraine. *ISIS Europe blog [blogg]*. Tilgjengelig fra <https://isiseurope.wordpress.com/2014/04/02/information-war-part-1/> [lastet ned 3. mars 2015]
- Washington Post (2014, 31. august). Putin's propaganda keeps Russians in the dark about Ukraine and more. *Washington Post*. Tilgjengelig fra http://www.washingtonpost.com/opinions/putins-propoganda-keeps-russians-in-the-dark-about-ukraine-and-more/2014/08/31/6ba4114a-2fc5-11e4-9b98-848790384093_story.html [lastet ned 3. mars 2015]
- Weitz, R. (2014, 28. februar). Russia: Polling data focuses on changing news consumption habits. *Eurasianet*. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/node/68098> [lastet ned 3. mars 2015]
- Wikipedia (u.å.). *Right sector* (sist endret 6. april 2015). Tilgjengelig fra http://en.wikipedia.org/wiki/Right_Sector [lastet ned 26. mars 2015]
- Østbø, J. (2015, 23. april). *Kreml skjerper kampen om internett*. Oslo: Aftenposten. Tilgjengelig fra http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Kronikkserie-om-Russland_-del-1-Kreml-skjerper-kampen-om-internettet-7991134.html [lastet ned 24. april 2015]

Muntlige kilder

- Agora. Møte i Oslo oktober 2014.
- Caucasian Knot, ved redaktør. Møte i Moskva oktober 2013 og november 2014.
- Glasnost Defence Foundation (GDF). Møte i Moskva november 2014.
- HRW. Møte i Moskva november 2014.
- Menneskerettighetsaktivist. Møte i Moskva november 2011.
- Menneskerettighetsorganisasjon i Nord-Kaukasus. E-post korrespondanse 4. juni 2014.
- Redaktører av tidsskrift om Nord-Kaukasus. Møte i Moskva november 2011 og 2014.
- SOVA. Møte i Moskva november 2014. E-post korrespondanse 13. april 2015.
- Stanislav Dimitrievskij. Møte i Nizhnij Novgorod november 2014.

- Tsjetsjensk journalist. Møte oktober 2013.
- Undersøkende journalist. Møte i Moskva november 2014.
- Velinformert kilde. E-post korrespondanse 23. mars 2015.